

Відгук
Голова спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.049
у Київському університеті імені
Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Михайлу ВІНТОНІВУ

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.049
у Київському університеті імені
Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Михайлу ВІНТОНІВУ

ВІДГУК

офіційного опонента **Сизонова Дмитра Юрійовича**, кандидата філологічних наук, доцента, доцента кафедри стилістики та мовної комунікації Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на дисертаційну роботу **Шуленка Олександра Сергійовича «Фразеологізми з компонентом-орнітономеном у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етнолінгвістичні особливості»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії із спеціальності 035 Філологія (03 – Гуманітарні науки).

1. Актуальність теми дослідження.

Останнім часом усе актуальнішими стають дослідження з аналізу комунікативного потенціалу мови на різних рівнях, найдинамічнішим із яких, безумовно, є лексико-фразеологічний. Це, у свою чергу, підштовхує дослідників описувати й систематизувати мовний матеріал, визначаючи його прагматичні й функціонально-стилістичні можливості. Коли йдеться про українську фразеологію як унікальний вербалізований код українців, то важливим є її етнолінгвістичний аналіз. Він дозволяє декодувати ФО, класифікувати їх за певними параметрами, визначати їх особливості функціонування в різних текстах мовної комунікації. Визначаємо такий

підхід щодо фразеології як **актуальний та перспективний** для сучасної лінгвістики.

Зрозумілою і логічною, на наш погляд, видається робота О.С. Шуленка, який зосереджується на окремому локусі фразеологічного фонду української мови зі стрижневим орнітокомпонентом. Такі фразеологізми розглядаються автором зі структурно-семантичного та етнолінгвістичного ракурсів, що дозволяє поглянути на досліджуваний об'єкт як ідентифікатор культурної пам'яті українського народу. Сам дисертант акцентує, що фразеологія «фіксує та передає від покоління до покоління етнокультурні настанови й стереотипи, кодує культурну інформацію та накопичує знання як про саму людину, її ставлення до навколишнього світу, так і про довкілля» (с. 14), а відтак це дослідження розкриває функціональні можливості орнітофразеологізмів – ретрансляторів культурних традицій, міфологічних вірувань та ментального духу українців.

2. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Головними завданнями дисертаційної роботи серед інших визначаються опис і аналіз структурно-семантичних та етнокультурних особливостей ФО з орнітокомпонентом, що системно розв'язуються в роботі. О.С. Шуленок застосовує спеціальні *методи* (суцільної вибірки, кількісного, компонентного та контекстного аналізу, зіставний метод та ін.), що підсилюють результати дослідження та загальні висновки. Інтерпретуючи фразеологізм у макрокультурному просторі, автором використано *культурологічний метод*, який вважаємо одним із домінантних у межах дисертаційної роботи, що дозволяє з'ясувати причини появи ФО з орнітологічним компонентом та прослідкувати еволюцію їх значень.

Окремо варто відзначити переконливу *джерельну базу*, що складають лексикографічні видання: словники фразеологізмів, діалектизмів, прислів'їв, приказок та ін., а також ряд медійних («Україна молода», «Газета по-українськи», «24 канал», «Українська правда», дописи мережі Facebook та ін.) і художніх (І. Нечуй-Левицький, М. Коцюбинський, Ю. Яновський, В. Винниченко, Б. Олійник та ін.) джерел. Такий широкий діапазон текстів дозволив максимально повно репрезентувати орнітофразеологізми в сучасній комунікації.

Новаторським у роботі вважаємо не тільки аналіз кодифікованих ФО з орнітокомпонентом та їх етнолінгвістичних особливостей в українськомовній комунікації, а й фіксацію нових (некодифікованих) ще у фразеографічних виданнях одиниць. Це, певною мірою, спонукає до оновлення реєстру досліджуваних фразеологізмів та аналізу їх подальшого поширення в мовному потоці.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Теоретичне і практичне значення роботи полягає у систематизації фразеологізмів із компонентом-орнітономеном, кодифікації та стилістичних можливостях цих одиниць. Дисертант для теоретичної бази обрав праці ряду авторитетних фразеологів (с. 14-16), що допомогли сформулювати сталий погляд на ФО з орнітокомпонентом. Матеріал дисертаційної роботи може бути використаний у межах університетських курсів з функціональної стилістики, лексикології та фразеології, лінгвокультурології та ін. Подальше дослідження функціонування фразеологізмів зі стрижневим орнітоелементом сприятиме глибшому з'ясуванню стилістичної перспективи цієї фразеологічної групи.

У *першому розділі* автором аналізуються сучасні підходи до трактування фразеології. Зокрема зауважується на дискусійних проблемах,

пов'язаних із синкретизмом підходів до вивчення фразеології, критеріями диференціації фразеологізмів з-поміж інших мовних одиниць, аналізом понятійного поля фразеологізму, вивченням «окремих напрямків у фразеології – пареміології, крилатології, ептології» (с. 33). Автор згадує і про «широке» розуміння фразеологізму (с. 31), і про антропоцентричний аспект у його вивченні (с. 34), і про етноспецифіку в сучасній фразеології (с. 47) та ін., активно впроваджувані в європейській лінгвістиці, що говорить про обізнаність О.С. Шуленка в сучасній науковій літературі. Беручи за основу саме «широкий» підхід до тлумачення фразеології, дисертант включає до її складу «як ідіоми, так і прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, сентенції, усталені образні порівняння, стійкі терміносполучення, примовки тощо» (с. 58). Такий підхід підтримується і нами, що суголосно зі світовими тенденціями розуміння фразеоодиниці в лінгвістиці.

Окремо дисертант проаналізував особливості функціонування фразеологізмів із компонентом-орнітономеном на матеріалі наукових текстів (п. 1.4), дійшовши висновку про відсутність системних праць із орнітофразеології в сучасній українській мові. Акцентує автор і на залученні етнолінгвістики в інтерпретації ФО, що «вимагає аналізу в руслі взаємозв'язку понять “мова – культура – етнос”» (с. 59).

Другий розділ дозволив типологізувати орнітофразеологізми сучасної української мови за структурно-семантичним принципом. Автор класифікує фразеологізми за стрижневими орнітоелементами, групує їх за тематикою (п. 2.1), розподіляє ФО за морфологічними та семантичними характеристиками (пп. 2.2 – 2.3). Дослідження підкріплюється статистичними даними й показовим ілюстративним матеріалом, що підсилює та об'єктивує отримані результати. Вважаємо саме унаочнення матеріалу у вигляді таблиць та зведених даних виграшною стороною дослідження (див. окремі таблиці на сс. 77-78, 89 та ін.).

Окремо варто наголосити на аналізі найпродуктивніших структурних моделей, що утворюють орнітофразеологізми. Визначена в роботі й синтаксична функція згаданих одиниць, що дозволяє довести їх продуктивність / непродуктивність у мовній комунікації. Відзначимо, що автор виділяє 17 фразеотематичних груп, частина з яких, на наш погляд, не є системно номіновані: поряд із тематикою за емоціями, станами, рисами характеру людини («Емоційні стани», «Соціальні стани», «Час», «Поради» та ін.), спостерігаємо групи, що номінують стилістичні процеси з використанням досліджуваних ФО («Образні перифрази назв предметів, істот (осіб)»). На нашу думку, номінації визначених у дисертаційній роботі ФТГ логічно було б підкорегувати.

У *третьому розділі* розглядаються фразеологізми із назвами птахів із погляду лінгвокультурології. Зокрема йдеться про національно-культурні маркери, що утворюють орнітофразеологію в категоріях «дикі / свійські птахи» (пп. 3.1 – 3.2), її аналіз зі стилістичного погляду з урахуванням культурної пам'яті українців (п. 3.3). Автором визначені ті частотні фразеологізми, які стали знаковими для української етнокультури (*ворона, журавель, зозуля, ластівка, лелека, соловей, голуб, качка, курка, півень* та ін.). Такі одиниці сприймаються як своєрідний символічний простір українців, що «розкривають їхні уявлення про цих птахів, а також менталітет, традиції, цінності народу» (с. 226). Звернімо увагу і на стилістичний ресурс (метафору, метонімію, порівняння), за допомогою якого утворилися орнітофразеологізми, декодування яких також запропоновано в роботі.

Цікавим, на наш погляд, є антропоцентричний аналіз ФО з орнітокомпонентом (сс. 216-225), за допомогою якого досліджувані одиниці потребують «творчого осмислення дійсності людиною і відіграють важливу роль у розвитку мови та культури» (с. 224). Автором декодовані фразеологізми подаються крізь призму порівняння їх стрижневого елемента

з людиною (образ птаха-символа накладається на людські якості). Вважаємо цей підрозділ (3.3) особливо важливим для дисертаційної роботи, натомість і відзначимо його фізично малий обсяг (9 сторінок) порівняно з іншими (напр., підрозділ 2.1 – 29 сторінок, 2.2 – 37 сторінок).

Поставлені дисертантом завдання виконані в повному обсязі, що відбито у *висновковій частині*. Автор прогнозує перспективу дослідження з цієї проблеми у нових ракурсах: «убачаємо подальше студіювання різноманітних видів орнітофразем у зіставних дослідженнях як у близько-, так і в далекоспоріднених мовах» (с. 233).

З аналізу тексту роботи офіційним опонентом вбачається **дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності.**

4. Наукова новизна одержаних результатів.

У дисертаційній роботі фразеологізм із орнітокомпонентом розглядається в різних типах комунікації – розмовному, художньому, медійному. Вибір цих сфер мотивується їх різними функціями – комунікативною, естетичною, інформативно-маніпулятивною, що дозволило О.С. Шуленку по-новому подивитися на «життя» фразеологізму з його широкими комунікативними можливостями. Систематизація, структурування за різними параметрами та функціонально-стилістичний аналіз фразеологізмів-орнітономенів визначає **наукову новизну роботи.**

5. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Проблематика дисертації репрезентована у 8 одноосібних публікаціях, з яких у фахових виданнях (категорія Б) – 4, у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій – 4. У наукових працях, повний перелік яких див. на с. 9-10, відбито основні теоретичні та практичні положення дисертації.

Переконливою є і апробація роботи на наукових конференціях, географічно представлених у Києві, Харкові, Запоріжжі, Львові та ін.; одна конференція – за межами України (Варшава, Республіка Польща). Авторські тексти в наукових періодичних виданнях та виступи на конференціях доводять повноту викладу основних результатів дисертаційної роботи.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, висловимо все ж деякі зауваження та побажання:

- (1) у роботі дисертант послуговується поняттями *фразеологізм з компонентом-орнітономеном* (сс. 16, 53, 100, 134 та ін.) / *стійкі вислови з компонентом-орнітономеном* (сс. 4, 62 та ін.), *орнітофразеологізм* (сс. 16, 51, 90 та ін.), *орнітофразема* (сс. 17, 85, 128, 137 та ін.) та под., які вживаються як синонімічні. Логічним було б обрати один із опорних термінів, який об'єднав би власне фразеологізми, крилаті вислови, афористичні конструкції, паремії та ін. – ті одиниці з орнітокомпонентом, що використовувалися в роботі як ілюстративний матеріал;
- (2) останнім часом в інформаційному просторі фразеологізми використовуються як назви документальних фільмів, рекламних кампаній: «*Соловей співає*» (реж. С. Кримський), «*Перші ластівки*» (реж. В. Шпаков), «*Фенікс – птах, що постав з попелу*» (авторський документальний ютуб-фільм про військового з псевдонімом Фенікс), «*Краще ніж синиця в руках...*» (серія рекламних роликів магазину «Фора») та ін. Такі одиниці за допомогою розширення своєї семантики фактично концептуалізуються в масовій свідомості. Чи

зверталася увага на такий аспект переосмислення орнітофразеологізмів?

- (3) цікавими видаються поодинокі спостереження дисертанта над оновленням семантики фразеологізмів / появою нових фразеологізмів / функціонуванням okazіональних одиниць, що активно тиражуються в медіа: *одна ластівка <...> погоди не робить* (с. 69), *голуби-псевдомиротворці* ← голуб миру (с. 87), *донбаська чайка* (с. 126) та ін. Чи зверталася увага на подібну чи нову (семантично трансформовану) фразеологію, що утворилася в результаті впливу екстралінгвальних факторів: *нести зелені яйця* (в контексті депутатів партії «Слуга народу»), *жити як страуси Межигір'я* (апеляція до часів президентства В. Януковича), *залізні пташки* (в контексті російсько-української війни) та ін. Вважаємо цей аспект одним із найперспективніших, що демонструє активне функціонування ФО з орнітокомпонентом у нових комунікативних умовах.

Зважаючи на відсутність систематизації орнітофразеологізмів в українській мові, вважаємо, що зібраний дисертаційний матеріал може бути репрезентований *в окремій лексикографічній роботі*, що стане новаторським для модерної лінгвістики.

Висловлені вище зауваження і побажання не впливають на загалом позитивну оцінку здійсненого дисертаційного дослідження, яке є оригінальним і завершеним на даному етапі. Зібраний матеріал та його фаховий опис може бути цікавим не тільки для фразеологів, а й журналістів, культурологів, етнографів.

7. Загальна оцінка дисертації.

Робота є перспективною та актуальною для модерної лінгвістики, виконана в межах наукової теми Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток європейських мов і літератур в контексті міжкультурної комунікації», становить наукову цінність для сучасної гуманітаристики.

Дисертація «*Фразеологізми з компонентом-орнітономом у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етимологічні особливості*» є самостійною, науково емною, завершеною, відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Дисертант **Шуленок Олександр Сергійович** заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії в галузі 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія (українська мова).

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри стилістики та мовної
комунікації Навчально-наукового
інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

 Дмитро СИЗОНОВ

Підпис засвідчує
вчена рада НДІ
Тараульна Н.В.
20.11.2023

